

Prilagodba zatvorenika na izdržavanje kazne zatvora

Filipović, Anja

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:502052>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za psihologiju
Preddiplomski studij psihologije

Anja Filipović

Prilagodba zatvorenika na izdržavanje kazne zatvora

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2020.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za psihologiju

Preddiplomski studij psihologije

Anja Filipović

Prilagodba zatvorenika na izdržavanje kazne zatvora

Završni rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana socijalna psihologija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 10. rujna 2020.

Anja Filipović

Anja Filipović, 0122224853

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Karakteristike počinitelja kaznenih djela	2
3. Prizonizacija	3
3.1. Deprivacijski model.....	4
3.1.1. Izloženost deprivacijama	4
3.2. Importacijski model.....	5
3.3. Situacijski model	6
4. Nasilje u kaznenim ustanovama	7
5. Prilagodba žena i maloljetnika na izdržavanje kazne zatvora	7
5.1. Žene u kaznenim ustanovama.....	8
5.2. Maloljetni zatvorenici.....	9
6. Tretman zatvorenika putem rehabilitacije i resocijalizacije	10
7. Izlazak iz kaznene ustanove i mogućnost recidivizma	12
8. Zaključak	15
9. Literatura	17

Sažetak

Velik je broj istraživanja na temu kaznenih postupaka - od počinjenja samog kaznenog djela, dodjele i izdržavanja kazne zatvora, do vraćanja počinitelja u zajednicu. Niti jedno od navedenih istraživanja ne govori o izvršavanju kazne zatvora kao nečemu jednostavnom, već o prilično bolnom i teškom novom iskustvu. Međutim, psihološka prilagodba zatvorenika na dolazak i boravak u kaznenoj ustanovi nedefinirana je i nedovoljno istražena na individualnoj razini. Određene osobine ličnosti i karakteristike osobe olakšavaju i potiču jednostavnije počinjenje kaznenog djela. Prizonizacija, koja je opisana kao prilagodba zatvorenika na novu fizičku i socijalnu okolinu, je ukratko objašnjena trima modelima koji pokušavaju utvrditi i objasniti čimbenike koji utječu na prilagodbu i ponašanje tijekom smještanja i boravka u zatvoru. Kao posljedica već postojećih i stresora nastalih uslijed izdržavanja kazne zatvora, dolazi do nasilja među zatvorskog populacijom koje je usmjereno ili prema drugim zatvorenicima ili zatvorskog osoblju, a često je i samoozljeđivanje. Nadalje je pokazano kako žene i maloljetnici pokazuju drugačiji način prilagodbe zatvoru nego odrasli muškarci te je potrebno više pozornosti usmjeriti na njihovu prilagodbu i potrebe tijekom izdržavanja kazne zatvora. Shodno navedenome, u radu je opisan i tretman vođen rehabilitacijom i resocijalizacijom zatvorenika kojemu su ciljevi olakšati prijelaz iz kaznene ustanove u vanjski svijet, smanjiti ponovno počinjenje kaznenog djela i time povratak u kaznenu ustanovu.

Ključne riječi: prilagodba, kaznena ustanova, prizonizacija, tretman osuđenika

1. Uvod

Nakon sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća psiholozi počinju pokazivati interes za proučavanje individualnih razlika zatvorenika tijekom adaptacije na samu kaznenu ustanovu i vrijeme provedeno u istoj. Prilagodba ili adaptacija u ovome se kontekstu može definirati kao promjena u načinu života pojedinca ili populacije koja omogućava opstanak u određenoj okolini. Tridesetih godina dvadesetog stoljeća klinički psiholog Donald Clemmer identificirao je proces prizonizacije u kojemu osoba postaje dio zatvorskog sustava i društva preuzimajući norme i osjećajući se kao pripadnik tog društva, a termin prizonizacija opisao je kao prihvaćanje opće kulture zatvora kao i običaja i normi koje vladaju u njemu (Mejovšek, 2002).

Pokušaj shvaćanja koji čimbenici i kako utječu na ponašanje i prilagodbu zatvorenika doveo je do razvoja tri modela koja to pokušavaju otkriti, a to su deprivacijski, importacijski i situacijski model. Deprivacijski model prizonizaciju objašnjava kao adaptivni proces koji zatvorenici koriste za lakše suočavanje sa socijalnim i fizičkim nedostacima zatvora. Osnovno stajalište importacijskog modela je da osobne karakteristike i iskustva zatvorenika prije kažnjavanja, pogotovo ona koja uključuju prihvaćanje kriminalnih vrijednosti, utječu na prilagodbu na zatvor i zatvorsku zajednicu. Situacijski model zagovara stajalište da uloge koje su pojedinci imali prije kažnjavanja i ulaska u zatvor ne mogu utjecati na prilagodbu i ponašanje u zatvoru jer zatvorenici pri ulasku u zatvor mogu preuzeti nove uloge i identitete kako bi opstali u novoj okolini (Paterline i Orr, 2016).

Na samu prilagodbu na zatvorske uvjete utjecaj mogu imati ponašanje zaposlenika, izgled same ustanove, dostupnost različitih aktivnosti te obilježja zatvorenika kao što su dob, spol, etnicitet i dosje prethodnog kažnjavanja. Prema Asberg i Renk (2014), zatvorenice doživljavaju veću razinu depresije i anksioznosti od zatvorenika, kao i povezanost vanjskog lokusa kontrole, socijalne podrške i različitih indikatora psihološke prilagodbe. Koristeći Inventar za ispitivanje ličnosti (eng. *Personality Assessment Inventory*), zatvorenice pokazuju značajno veću razinu anksioznosti, fobija i traumatskog stresa u odnosu na zatvorenike koji pokazuju više simptoma manije, antisocijalnih osobina i problema vezanih uz alkohol. Van deer Laan i Eichelsheim (2013) naglašavaju potrebu poboljšanja kvalitete života maloljetnika u zatvoru jer im loša prilagodba na zatvor, koja se odražava u osjećaju stresa, gubitka autonomije ili doživljavanja zatvora kao nesigurnog okruženja, snižava kvalitetu života i ne pomaže da nauče iz svojih zatvorskih iskustava kako bi izbjegli opetovano kažnjavanje.

Osnovna je ideja zatvora kazniti pojedinca primjenom adekvatnog postupka nakon iskazivanja nepoželjnog ponašanja i rehabilitirati ga natrag u društvo. U ovom slučaju, kazna se očituje uskraćivanjem slobode i smještanjem zatvorenika u ustanovu za izdržavanje kazne, odnosno kaznionice i zatvore. Za postizanje uspješne rehabilitacije i socijalne integracije, naglasak je potrebno staviti na održavanje redovnih kontakata s vanjskim svijetom i podršku pri izlasku iz zatvora uz konstruktivne aktivnosti tijekom boravka u zatvoru. Uz navedeno, za rehabilitaciju i socijalnu integraciju zatvorenika od velike važnosti bi bio pristup tehnologiji. Na taj način, zatvorenici bi imali kontakt s vanjskim svijetom te bi aktivno sudjelovali u digitalnom društvu i tako pratili tehnološki napredak. U suprotnom, može doći do opadanja socijalnih vještina i odnosa što može rezultirati narušavanju sposobnosti da se zatvorenik nakon odslužene kazne zatvora reintegrira u društvo i vanjski svijet (Toreld, Haugli i Svalastog, 2018).

2. Karakteristike počinitelja kaznenih djela

Neke karakteristike i osobine ličnosti potencijalno olakšavaju ili čak pospješuju počinjenje kaznenog djela među kojima se ističu psihopatske tendencije, agresivnost, impulzivnost i depresivnost. Uz navedene, potrebno je još navesti neke karakteristike koje su česte kod počinitelja kaznenih djela kao što su emocionalna nestabilnost, egocentričnost, pretjerana osjetljivost, nemogućnost zadovoljena potreba i životnih ciljeva, teškoće u kontroli emocija i nedostatak osjećaja odgovornosti (Gottfredson, Hirshi, 1990; prema Mejovšek, Lebedina-Manzoni, Lotar i Šarić, 2007).

Osobe s višim rezultatima na mjeri neuroticizma te nižim rezultatima na mjeri savjesnosti i ugodnosti sklonije su agresivnim reakcijama i ponašanju. Nasilnim djelima skloniji su oni koji imaju, između ostaloga, niske rezultate na mjeri ugodnosti, crti ličnosti koja se pokazala važnom u svezi s agresivnošću. Sharma i Raju (2013; prema Vukosav, Glavina Jelaš i Sindik, 2018) nalaze značajnu negativnu korelaciju između savjesnosti, ugodnosti te otvorenosti s različitim oblicima agresivnosti. Bijes je emocija koja se najčešće veže uz nasilna ponašanja, a najuže je povezana s agresivnosti koja se definira kao sklonost nanošenju povreda ili štete drugim osobama s namjerom u podlozi. Instinktivističke teorije Konrada Lorenza i Sigmunda Freuda na agresivno ponašanje gledaju kao urođeno i neizbježno jer je determinirano instinktima s funkcijom održavanja na životu (Fabijanić, 2016).

Impulzivnost se također smatra usko povezanim konstruktom i najčešće se dovodi u odnos s kriminalnim ponašanjem i iskazivanjem antisocijalnog ponašanja. Psihijatri impulzivnost smatraju karakteristikom mnogih poremećaja povezanih s antisocijalnim i kriminalnim

ponašanjem, uključujući i deficit pažnje/hiperaktivni poremećaj (ADHD), granični poremećaj (eng. borderline personality disorder) i poremećaj ophođenja (eng. conduct disorder). Karakteristike impulzivnosti iskazane su nepromišljenim i nekontroliranim reakcijama te burnim i naglim reagiranjem (Mejovšek i sur., 2007). Kao poremećaj, može se javiti u najranijem djetinjstvu, a ukoliko je prisutan i hiperaktivni poremećaj javlja se sindrom koji je dobar prediktor kriminalnog ponašanja. Temeljna obilježja impulzivnosti su nedostatak discipline i promišljanja te nedostatak kontrole nad emocijama i potrebama, a osobe visoke na impulzivnosti pokazuju smanjene sposobnosti učenja na osnovi kazne zbog slabog sustava inhibicije ponašanja (Fabijanić, 2016).

Iako sve osobe sa psihopatskim tendencijama nisu počinitelji kriminalnih djela, Derenčinović (2004; prema Fabijanić, 2016) tvrdi kako postoji značajna povezanost psihopatije i recidivizma u kriminologiji. Također, nedostatak empatije je povezan s agresivnim ponašanjem i počinjenjem kaznenih djela te je jedan od najvažnijih čimbenika u recidivu kriminalnih djela (Milinović, 2016). Psihopatske tendencije karakteriziraju kriminalna raznovrsnost, maloljetnička delinkvencija, rani ponašajni problemi, nepreuzimanje odgovornosti za vlastita djela, sklonost dosadi, parazitski način života, manipulativnost, nedostatak krivnje i žaljenja, grandioznost, slaba kontrola ponašanja, promiskuitetno seksualno ponašanje i nedostatak krivnje i žaljenja (Turvey, 2011; prema Fabijanić, 2016).

Uključivanjem pojedinca koji mora odslužiti kaznu zatvora u zatvorsku kulturu započinje proces prizonizacije čime on postaje dio zatvorskog sustava i društva preuzimanjem njihovih normi (Mejovšek, 2002).

3. Prizonizacija

Dolazak u zatvor za pojedinca označava proces prelaska iz slobodnog čovjeka u zatvorenika, odnosno, prijelaz iz slobodnog, otvorenog svijeta u zatvoreni. Navedeni prijelaz zahtijeva proces prilagodbe na novu okolinu koja se naziva prizonizacijom. Clemmer (1940; prema Paterline i Orr, 2016) je vjerovao da su svi zatvorenici pod određenim utjecajima koje je nazvao „univerzalni čimbenici prizonizacije“ koji su često preplašili nove zatvorenike, ali i pripremali ih na ulazak i život u zatvorskoj ustanovi. Clemmer je identificirao nekoliko univerzalnih čimbenika prizonizacije, kao što su prihvaćanje inferiorne uloge od strane zatvorenika, usvajanje pravila koje zatvorska ustanova nalaže i učenje kako postati pasivan prema vlastitim potrebama odnosno zanemarivati ih (Paterline i Orr, 2016).

Pridržavanje nametnutih pravila od strane zatvorenika i održavanje reda za koje je zaduženo osoblje ključni su za svakodnevni život u zatvorskim ustanovama. Ti ključni čimbenici doveli su do daljnjih istraživanja koja su se bavila razumijevanjem navedenih čimbenika i uvjeta zbog kojih zatvorenici manifestiraju nedolično ponašanje tijekom izdržavanja kazne zatvora. Istraživanja su rezultirala razvojem, kao što je već spomenuto u Uvodu, triju modela kojima se pokušava objasniti što utječe na prilagodbu i ponašanje tijekom smještanja i boravka u zatvoru.

3.1. Deprivacijski model

Deprivacija se odnosi na uskraćivanje nečega za čim postoji potreba. Deprivacijski model pretpostavlja da što je veća razina sigurnosti zatvora u kojem se zatvorenik nalazi, veće su poteškoće u prilagodbi. Tako će se, na primjer, zatvorenici u zatvorima maksimalne sigurnosti teže prilagoditi na zatvorske uvjete od onih u zatvorima srednje ili niske sigurnosti. Deprivacija kod zatvorenika uzrokuje patnju koja može rezultirati depresijom, tjeskobom, narušavanjem mentalnog zdravlja, nasilnim ponašanjem i bijesom (Fedock, 2017). Za smanjenje patnje koju doživljavaju, zatvorenici se udružuju i oblikuju vlastiti društveni sustav koji promiče kršenje pravila. Sykes (1958; prema Toman, Cochran, Cochran i Bales, 2015) tvrdi da zatvorenici gube osjećaj slobode, sigurnosti i autonomije što pogoduje nasilnom ponašanju. Ta je ideja potaknula daljnja teorijska i empirijska istraživanja deprivacijskog modela ispitujući potencijalnu povezanost patnje u zatvoru s nepoželjnim, nasilnim ponašanjem zatvorenika. Prilagodba zatvorskim uvjetima i deprivacija rezultira uspostavljanjem zatvorskih supkultura koje su suprotstavljene zatvorskoj administraciji i službenicima. Suprotstavljena zatvorska supkultura, uz negativne stavove zatvorenika, utječe na nedolična ponašanja koja krše pravila zatvorske ustanove, a uključuju napade na druge zatvorenike i službenike, pojavu agresivnosti i pružanje otpora autoritetu (Rajić, 2017). Glavna kritika deprivacijskog modela je što zatvorenike grupira kao homogenu populaciju, odnosno, ne objašnjava razlike u individualnoj prilagodbi zatvorenika (Fedock, 2017).

3.1.1. Izloženost deprivacijama

Deprivacije su dio svake kazne zatvora i vrše snažan psihološki pritisak na zatvorenike. Što je veći stupanj sigurnosti zatvorske ustanove, to je učinak deprivacije snažniji. Posebnu pozornost treba pridati deprivacijama slobode, materijalnih dobara, heteroseksualnih odnosa, nezavisnosti i sigurnosti (Sykes, 1958; prema Mejovšek, 2002).

Deprivacija slobode prisutna je kod svih zatvorenika i smatra se kao dvostruka deprivacija iz koje proizlaze sve ostale deprivacije. Zatvorenik je fizički odvojen u odnosu na vanjski svijet i zatvoren u kaznenoj ustanovi gdje mu je ograničena sloboda (Mirić, 2017). Također, zatvorenik

osjeća izoliranost od obitelji i društva, odbacivanje od strane socijalne zajednice, te su uskraćena prava koja je imao prije dolaska u zatvor (Petrović i Jovanić, 2019). Uz deprivaciju slobode i smanjen, stigmatiziran status zatvorenika, spominje se i deprivacija materijalnih dobara. Zatvoreniku se pruža samo ono što je krajnje nužno, a to predstavlja poseban problem zatvorenicima koji su naviknuti na izbor i raznolikost (Haney, 2003). Zbog deprivacije heteroseksualnih odnosa postoji veća mogućnost postojanja homoseksualnih odnosa u kaznenim ustanovama. Promjene stava i ponašanja iz heteroseksualnosti u homoseksualnost u ovom su slučaju uzrokovane zatvorom i otuđenosti drugog spola i vrlo često su samo privremene. Većina znanstvenika i zatvorenika vjeruju da takvo ponašanje nije odraz stvarne, trajne homoseksualnosti, već prilagodbe na trenutnu situaciju jer se većina zatvorenika nakon izlaska iz zatvora vraća na prethodni, heteroseksualni stil života (Paterline i Orr, 2016). Do deprivacije nezavisnosti dolazi zbog prisiljenosti prilagodbi i praćenja jasno određenih pravila i ograničenja. Zatvori nameću pažljiv i kontinuiran nadzor zbog kojega zatvorenici koji krše pravila budu kažnjeni (Haney, 2003). Zatvoreniku ne ostaje puno toga o čemu bi sam mogao odlučivati, a ta smanjena mogućnost dovodi do osjećaja slabosti, bespomoćnosti i zavisnosti (Sykes, 1958; prema Mejovšek, 2002). Deprivacija sigurnosti predstavlja najtežu deprivaciju za zatvorenike. Zatvor smatraju nesigurnim okruženjem gdje su izloženi mogućnostima napada od strane drugih zatvorenika i neizvjesnošću ishoda potencijalnog napada. Neki pokušavaju pronaći sigurnost u socijalnoj nevidljivosti tako što se trude biti neupadljivi (Haney, 2003). Naposljetku, veći se dio zatvorenika uspijeva prilagoditi deprivacijama zatvorskog života bez većih poteškoća (Bonta i Gendreau, 1990; prema Farkaš i Žakman-Ban, 2006).

3.2. Importacijski model

Importacijski model počiva na učinku društva i iskustava na zatvorenika prije nego što je kažnjen i smješten u zatvorsku ustanovu. Ta prijašnja iskustva utječu na zatvorenikovu prilagodbu zatvoru i zatvorskoj zajednici, te ponašanje zatvorenika tijekom izdržavanja kazne zatvora (Paterline i Orr, 2016). Jedna od prvih formulacija importacijskog modela, koji su osmislili Irwin i Cressey (1962), tvrdila je da je ključna dimenzija ponašanja zatvorenika uvjetovana nizom karakteristika koje zatvorenici „nose“ sa sobom u zatvorsko okruženje. Nadalje, druga istraživanja pokazuju kako se mlađi muškarci, pogotovo oni koji pripadaju nacionalnim manjinama, suočavaju s većim izazovima pri ulasku u zatvor, a time i teže prilagođavaju samoj zatvorskoj okolini (Craddock, 1996; Harer i Steffensmeier, 1996; Siennick, Mears i Bales, 2013; Thomas, 1973). Isto tako, pojedinci koji imaju povijest prijašnjih kriminalnih aktivnosti imaju veću sklonost nasilju i nedoličnom ponašanju tijekom izdržavanja kazne (Berk, Kriegler i Baek, 2006; Simon, 1993;

Walters, 2003; sve prema Toman i sur., 2015). Sposobnost zatvorenika da se prilagodi zatvorskim uvjetima ovisi o njegovim osobnim karakteristikama, što je individualno za svakog pojedinca, stoga sam čin zatvaranja ne djeluje jednako na svakoga. Prema importacijskom modelu, čimbenici koji se povezuju sa zatvorskim nasiljem su niža dob, niska razina obrazovanja, ekonomska ovisnost, nizak socioekonomski status, zlouporaba psihoaktivnih tvari, nezaposlenost, duševne bolesti i društvena izolacija (Tasca, Griffin i Rodriguez, 2010; Kellar i Wang, 2005; prema Rajić, 2017).

3.3. Situacijski model

Situacijski model naglašava važnost socijalne okoline u kojoj se određeno ponašanje događa uzimajući u obzir utjecaj okolinskih prilika na ponašanje i doživljavanje socijalnog prostora. Situacijske su determinante uspješno dokazale kako imaju utjecaj na trenutno ponašanje grupe ili pojedinca (Šabani, 2013). Počinjenje kaznenog djela ne odnosi se samo na osobu koja čini kazneno djelo, već i priliku. Iz tog razloga, ovakav način prevencije kriminalnih aktivnosti nije usmjeren na pojedinca koji čini kazneno djelo nego prilagodbu okruženja. Situacijska prevencija prikazuje okolnosti koje mogu rezultirati određenim kriminalnim aktivnostima i pomaže pri uvođenju promjena kako bi se te mogućnosti za počinjenje kriminalnog djela smanjile te bi ono bilo manje privlačno potencijalnom počinitelju. Prema teoriji racionalnog izbora, osoba prije počinjenja kriminalne aktivnosti procjenjuje koje su pozitivne, a koje negativne strane te aktivnosti, a zatim reagiraju na osnovi rezultata te procjene (Rajić, 2017). Bivši zatvorenici koji su već odslužili kaznu zatvora iskusniji su u navedenim situacijama, a to im iskustvo omogućuje da prepoznaju opasne situacije te na taj način izbjegnu kaznu i opetovano kažnjavanje. Mlađe osobe ili bivši zatvorenici s manje zatvorskog iskustva možda takvu opasnost neće lako prepoznati. Također, mlađi zatvorenici općenito češće iskazuju nedolično ponašanje od starijih zatvorenika. Njihovo buntovno ponašanje stariji zatvorenici smatraju samozavaravajućim (Shover, 1985; prema Crank, 2010).

Unatoč suprotnim stavovima deprivacijskog i importacijskog modela, znanstvenici su prepoznali potrebu integriranja ova dva modela u sveobuhvatniji model. Spajanje ova dva modela objašnjava više čimbenika prilagodbe na zatvorsku okolinu nego ijedan model zasebno (Paterline i Orr, 2016). Tako su Hochstetler i DeLisi (2005; prema Toman i sur., 2015) ispitali učinak karakteristika zatvorenika i okruženja zatvora na nedolično ponašanje, a rezultati njihova istraživanja daju potporu integraciji oba modela. Njihovo istraživanje ukazuje na to da razmatranje i perspektive oba modela zajedno pruža koristan konceptualni okvir za razumijevanje kako fizičke, socijalne,

strukturalne i kulturalne dimenzije zatvora, zajedno s karakteristikama i prethodnim iskustvima koje zatvorenici „nose“ sa sobom u ustanovu, djeluju kombinirano na prilagodbu, ponašanje i ukupni zatvorski društveni poredak.

4. Nasilje u kaznenim ustanovama

Dolazak u kaznenu ustanovu za većinu ljudi predstavlja veoma intenzivnu stresnu situaciju. Nerijetko dolazi do ozbiljnih samoozljeđivanja, samoubojstava, te poremećaja i oboljenja povezanih sa stresom koji su značajno češći u zatvorskoj nego nezatvorskoj populaciji. Učestalost ubojstava također je veća, a svakodnevno dolazi i do nasilja (Mejovšek, 2002).

Jedna od najobuhvatnijih definicija nasilja je ona Svjetske zdravstvene organizacije (eng. *World Health Organization*) koja nasilje opisuje kao: „Namjerna uporaba fizičke sile ili snage, prijeteća ili stvarna, protiv samoga sebe, druge osobe, ili protiv skupine ili zajednice, koja ima za posljedicu, ili postoji velika vjerojatnost za ozljedu, smrt, psihološku štetu, oštećeni razvoj ili deprivaciju“ (World Health Organization, 2002; prema Rajić, 2017). Motiv nasilnog ponašanja u kaznenoj ustanovi najčešće je vezan uz okolinu u kojoj se pojedinci nalaze. Najčešći su uzroci nasilja prenapučenost zatvorske ustanove, način izdržavanja kazne i stres. Neki stresori koji mogu biti okidač nasilja su već prije navedene deprivacije (Pršlja, 2019), kao i stupanj osobne kontrole. Naime, zatvorenici s većom razinom osobne kontrole i autonomije iskazuju manji stupanj stresa i problema vezanih uz isti, imaju pozitivnije stavove i iniciraju značajno manje incidenata prilikom izdržavanja kazne u kaznenoj ustanovi (Rajić, 2017).

Nasilje može biti upućeno prema drugom zatvoreniku, zatvorskom osoblju, ali može se iskazati i kao autodestruktivno ponašanje zatvorenika (Pršlja, 2019). Zatvorenici koji su žrtve nasilja izbjegavaju prijaviti isto, najčešće zbog straha od osвете, nepouzdanost u zaštitu od strane sustava ili zbog zatvorskog kodeksa. Dio nasilja nije prijavljen niti od strane službenika zbog opsežnog postupka koji slijedi nakon prijave. Žrtve nasilničkog ponašanja imaju kasnije probleme u prilagodbi izdržavanja kazne zatvora te nakon izvršenja kazne i vraćanja u društvo (Rajić, 2017). Kako bi izbjegli nasilno ponašanje, neki zatvorenici slobodno vrijeme provode u svojim ćelijama i izbjegavaju rizične prostore u kaznenoj ustanovi koji nisu pod nadzorom (Haney, 2003).

5. Prilagodba žena i maloljetnika na izdržavanje kazne zatvora

S obzirom na to kako je većina radova posvećena muškarcima koji kaznu zatvora izdržavaju u kaznenim ustanovama, što se može pokušati opravdati time što su većina

prijestupnika upravo muškarci, malo je istraživanja i radova na temu ispitivanja prilagodbe žene i maloljetnika.

5.1. Žene u kaznenim ustanovama

Kao što je već navedeno, postoje određene razlike u prilagodbi na izdržavanje kazne zatvora prema spolu, odnosno između muškaraca i žena. Dugo u povijesti nisu postojale posebne ustanove za zatvorenice stoga su bile smještene u odjeljenja u okviru zatvora predviđenog za muškarce. Nije im se posvećivala nikakva posebna pažnja niti dodjeljivala posebna skrb već se prema njima postupalo prema rezultatima ranijih istraživanja na uzorcima muških zatvorenika (Belušić, 2003). Znanstvenici koji koriste deprivacijski model obično navode vrstu kaznene ustanove, prenapučenost ustanove, duljinu boravka u zatvoru, percepciju zatvorenice prema zatvoru, odvajanje od djece kao uskraćivanje osnovnih potreba te zatvorska pravila oko posjeta i socijalne podrške tijekom izdržavanja kazne zatvora kao šest varijabli bitnih za prilagodbu zatvorenica (Fedock, 2017).

Razne vrste ovisnosti, siromaštvo i zlostavljanje najčešći su uzroci kriminalnih ponašanja i aktivnosti žena (Bloom, 1999; prema Šućur i Žakman-Ban, 2005). Sama činjenica da su zatvorenice bile žrtve, odnosno zlostavljane prije počinjena kaznenog djela, i to da kod njih postoji značajno više psiholoških i psihijatrijskih poremećaja, naglašava važnost tretmana osjetljivog na specifična životna iskustva žena koji će im pomoći pri oporavku od traumatskih iskustava. U tim tretmanskim programima trebala bi biti uključena okolina koja pruža sigurnost, potiče povezanost s drugima i osnažuje zatvorenice. Žene općenito imaju drugačije prostorno-higijenske potrebe u odnosu na muškarce, a te potrebe nisu lako ostvarive unutar kaznenih ustanova (Šućur i Žakman-Ban, 2005). Zatvorenice se često odlučuju na uključivanje u obrazovne programe te poboljšavanje znanja i vještina tijekom izdržavanja kazne zatvora s ciljem konstruktivnog provođenja vremena u zatvoru. Također, neki zatvori nude programe koji su namijenjeni osobnom ili razvoju samopoštovanja. Uz to, određeni pilot-projekti pokazuju rezultate kako sudjelovanje u obrazovnim programima može reducirati stopu recidivizma (Šućur i Žakman-Ban, 2005).

Zatvor može napraviti veliku štetu psihosocijalnom zdravlju zatvorenice prekidanjem veza između nje i zajednice s obzirom na to da su žene izoliranije od svojih obitelji nego muškarci. Posljedično, žene će nakon odslužene kazne zatvora imati puno više problema u prilagodbi na život nakon zatvora što se najčešće manifestira kao teži pronalazak smještaja, zaposlenja i vraćanja skrbništva ukoliko imaju djecu (van Ginneken, 2015).

Do sada odsluženo vrijeme i vrijeme koje je preostalo za odslužiti dvije su varijable koje utječu na osjećaj nemoći i stvaranja prijateljstava u zatvoru. Osjećaj nemoći može rezultirati sklapanjem mnogih i raznolikih prijateljstava među zatvorenicama prilikom izdržavanja kazne zavora pri čemu je osjećaj nemoći jedan od glavnih prediktora karakteristika prijateljstva. Zatvorenice koje imaju visoki stupanj samopoštovanja nemaju toliko izraženu potrebu za sklapanjem prijateljstava, ponekad se izoliraju i jednostavno čekaju da preostalo vrijeme odsluženja kazne prođe samo od sebe (Larson i Nelson, 1984). Zatvorenice s niskim stupnjem samopoštovanja pokazuju više razine stresa, depresije i antisocijalno ponašanje (Battle, 1990; prema Kamoyo, 2018). Nisko samopoštovanje povezano je s višim razinama agresivnosti. Smatra se da agresivnost osobama s niskim samopoštovanjem može pružiti osjećaj moći i neovisnosti (Ostrowsky, 2010; prema Kalemi i sur., 2019). Nadalje, nisko samopoštovanje smanjuje sposobnost učinkovitog svladavanja problema i povećava mogućnost pojave autodestruktivnih ponašanja kao što je samoozljeđivanje (Kamoyo, 2018). U usporedbi s muškim zatvorenicama, zatvorenice su zainteresiranije za interpersonalne odnose, otvoreniju komunikaciju i izražavanje emocija. Nadalje, zatvorenice u usporedbi sa zatvorenicama imaju bolje socijalne veze kako s osobama izvan njega tako i s osobama unutar kaznene ustanove, uključujući i druge zatvorenice i osoblje.

U ženskim je zatvorima također uočena prisutnost homoseksualnih odnosa koji se najčešće zasnivaju na tome želi li jedna zatvorenica imati homoseksualan odnos s drugom zatvorenicom, a ti odnosi služe za oslobađanje seksualne napetosti, zadovoljavanje drugih društvenih i psiholoških potreba. Isto kao i kod populacije zatvorenika, dio zatvorenica je homoseksualno orijentiran, dok ostale zatvorenice prihvaćaju to ponašanje kao privremenu prilagodbu zatvorskoj situaciji (Belušić, 2003).

5.2. Maloljetni zatvorenici

Većina je kaznenopravnih politika orijentirana izvaninstitucionalnim kaznama. Za sudskim se kaznama poseže tek kada to iziskuje težina djela ili je odgojne svrhe nemoguće postići drugim sredstvima. Najteža kazna koju maloljetnik može dobiti jest kazna maloljetničkog zatvora koja ovisi o težini i značaju počinjenog kaznenog djela (Dodig, Poldrugač i Ricijaš, 2007).

Prema Ricijaš (2005), maloljetnici u kaznenom sustavu najčešće su prosječno inteligentni s većim naglaskom na niže razine inteligencije. Točnije, prisutan je veći broj maloljetnika s graničnom i ispodprosječnom inteligencijom, često s visokim razinama impulzivnosti i agresivnosti te povećanim stupnjem suicidalnog ponašanja. Mogući motivi suicidalnog ponašanja

uključuju depresiju, konzumiranje psihoaktivnih tvari, utjecaj obiteljskih prilika, nesnalaženje ili neusklađenost unutarpsihičkih te vanjskih socijalnih i emocionalnih zbivanja, razni oblici devijantnog ponašanja i nemogućnost prevladavanja pritiska od strane okoline s obzirom na razne okolnosti (Kozarić-Kovačić i sur., 1998; prema Ricijaš, 2005). Analizom obitelji maloljetnika koji izvršavaju kaznu u zatvorskoj ustanovi dobili su se neočekivani rezultati u smjeru da odnosi u obitelji nisu poremećeni. Obitelji su većinom strukturno cjelovite uz prosječni ili nizak ekonomski status. Nasuprot tim nalazima, poteškoće se javljaju u obrazovanju maloljetnika u smisli da većina njih nije pohađala srednju školu ili ju je napustilo (Ricijaš, 2005).

Prema situacijskoj perspektivi zatvorske ustanove, samo okruženje može dovesti do loše prilagodbe zatvorenika (Wortley, 2002; prema van der Laan i Eichelsheim, 2013). Situacijski čimbenici koji imaju utjecaj na prilagodbu maloljetnika na kaznenu ustanovu i populaciju uključuju strukturirane aktivnosti, prenapučenost zatvorenika u ustanovi ili određena područja ustanove koji nisu pod nadzorom. Strukturirane aktivnosti, kao što su rad i rekreacijske aktivnosti (sport ili obrazovanje), pozitivno djeluju na osjećaj blagostanja i autonomije, a negativno na osjećaj straha i kršenje pravila od strane maloljetnika (van der Laan i Eichelsheim, 2013). S druge strane, istraživanje Steiner i Wooldredge (2008; prema van der Laan i Eichelsheim, 2013) rezultiralo je otkrićem kako sudjelovanje u raznim programima koje kaznena ustanova nudi povećava mogućnost kršenja pravila jer ono povećava izgled provokativnih interakcija, pogotovo u prenapučenim ustanovama.

Duljina kazne maloljetničkog zatvora nije se pokazala značajnim čimbenikom recidivizma. Točnije, maloljetnicima kojima je izrečena najduža kazna zatvora nije evidentirano ponavljanje kaznenih djela niti činjenje drugih kriminalnih aktivnosti (Dodig, Poldrugrač i Ricijaš, 2007). S druge strane, Ricijaš (2005) u svom istraživanju dolazi do podatka kako su nešto više od polovice maloljetnika recidivisti ili multirecidivisti pri čemu je ranija kriminalna aktivnost najčešće vezana uz imovinska kriminalna djela.

6. Tretman zatvorenika putem rehabilitacije i resocijalizacije

Javnost neusporedivo lakše može razumjeti oštar pristup kažnjavanja počinitelja kaznenih djela nego elemente rada za opće dobro (Mauer, 2001; prema Maloić, 2013). Temeljna svrha kažnjavanja treba predstavljati promjenu vrste ponašanja koju je osobu dovela u situaciju da počini kazneno djelo i za njega odgovara, a ciljevi kažnjavanja kaznenog djela obuhvaćaju resocijalizaciju zatvorenika, zaštitu društva od počinitelja kaznenog djela, preventivno djelovanje na potencijalne prijestupnike i oblik „osvete“ društva za počinjena kaznena djela (Vukosav,

Glavina Jelaš i Sindik, 2018). Tretman zapravo predstavlja rehabilitaciju i resocijalizaciju tijekom izdržavanja kazne zatvora stoga je jedan od glavnih ciljeva djelotvorna i kvalitetna rehabilitacija zatvorenika. U okviru ta dva pristupa tijekom izdržavanja kazne zatvora, zatvorenika se osposobljava za proaktivan život (Coyle, 2009; prema Maloić, 2013). Tako se zatvorenik ne vraća u društvo kao moguća prijetnja, već kao potencijalno produktivan član zajednice.

Rehabilitacija je pojam koji se primjenjuje u mnogim znanostima i područjima, a može se opisati kao proces učinkovitog osposobljavanja pojedinca razvijanjem fizičkih, mentalnih, profesionalnih i socijalnih sposobnosti i mogućnosti (Rusanda Melenci, 2018; prema Vareško, 2018). Rehabilitacija zatvorenika je složena i uključuje psihološke, radne, zdravstvene, pedagoške, socijalne i sigurnosne postupke (Mejovšek, 2002). Svi navedeni postupci individualno trebaju biti prilagođeni osobinama i potrebama svakog zatvorenika. Cilj rehabilitacije je reduciranje mogućnosti kriminalne aktivnosti u budućnosti.

Resocijalizacija, kao što pojam sam po sebi govori, označava ponovnu integraciju u zajednicu i čini ga funkcionalnom jedinkom unutar različitih socijalnih struktura i grupa. Sam pojam resocijalizacije obuhvaća postupke i procese koji se posljedično kod zatvorenika mogu primijetiti u promijenjenim stavovima i životnim vrijednostima. U literaturi, uz navedeni se pojam često veže i termin preodgoja koji označava organizirani proces nužne ponovne socijalizacije (Jukić i Sabljo, 2017). Cilj procesa resocijalizacije je dobiti čvrstu, neovisnu i društveno funkcionalnu osobu.

U pokušaju rehabilitacije i brige za obrazovne, stručne i psihološke potrebe, kaznene ustanove nude programe za zatvorenike s ciljem prilagodbe na trenutno okruženje i olakšavanje prijelaza iz kaznene ustanove na slobodu. Opći program rehabilitacije uključuje izobrazbu, rad zatvorenika, organizaciju slobodnog vremena, dušobrižništvo i vjeroispovijest, te pripremu za otpust i pomoć nakon otpusta (Mejovšek, 2002). Zatvorenici koji ne provode vrijeme u navedenim aktivnostima depresivniji su, anksiozniji i pokazuju veću razinu stresa nasuprot onih koje svoje vrijeme provode u nekima od aktivnosti.

Izobrazba omogućava stjecanje osnovnih znanja i vještina kroz sve njegove faze s mogućnošću osposobljavanja i zaposlenja tijekom izdržavanja i nakon izdržane kazne zatvora. Također, obrazovanje može imati velik utjecaj na smanjenje recidivizma promjenom načina razmišljanja, povećanjem zrelosti i unaprjeđivanjem morala zatvorenika. Za maloljetne i mlađe punoljetne zatvorenike bez završenog osnovnoškolskog obrazovanja, ustanova je obvezna organizirati nastavu za stručno obrazovanje i osposobljavanje. Završetkom izobrazbe, na

svjedodžbi ne smije biti vidljivo da je određeni stupanj obrazovanja ili kvalifikacije stečen u kaznenoj ustanovi (Đurin, 2017). Obrazovanje zatvorenicima pruža zadovoljavanje neostvarenih obrazovnih potreba, pomaganje zatvoreniku na prilagodbu na život u zatvoru i omogućavanje ostvarenja kreativnih potencijala.

Očekivanja rehabilitacije su promjene u sposobnostima (vještinama), vrijednostima ili ponašanju stoga je rad zatvorenika od iznimne važnosti jer kroz radne aktivnosti omogućuje stjecanje i održavanje znanja i iskustva (Damjanović, Jandrić i Doležal, 2002). Putem tih aktivnosti zatvorenici imaju priliku razviti profesionalne vještine, steći radne navike i zaraditi novac, a vrste poslova i zadataka koje mogu obavljati najčešće su održavanje higijene zatvora, te razni poslovi u kuhinji, praonici i knjižnici (Đurin, 2017) te poslovi poput obrade drva i metala, eksploatacije kamena, izrade betonske galanterije, poljoprivrede, ugostiteljstva i tome slično (Vareško, 2018). Uz naknadu za odrađeni rad, zatvorenici imaju pravo i na godišnji odmor. Nezaposlenost i nesudjelovanje u radu značajni su prediktori recidivizma jer im radne aktivnosti pomažu u prilagodbi na zatvorsku kaznu i donekle olakšava pronalazak posla nakon izlaska iz kaznene ustanove. Povlastice rada mogu se očitavati razvojem interpersonalnih vještina, samokontrolom i stvaranjem radnih navika (Jukić i Sabljo, 2017).

Što se tiče organizacije slobodnog vremena, kaznena ustanova obvezna je osigurati prostor i adekvatnu opremu za kvalitetno provođenje slobodnog vremena, te organizirati raznolikost aktivnosti kojima se zatvorenici mogu baviti. Te aktivnosti mogu biti tjelesne (nogomet, stolni tenis i košarka), zabavne, kulturne (kazališne predstave i koncerti), umjetničke ili religiozne (vjerska događanja) prirode. U kaznenim ustanovama svakom je zatvoreniku omogućeno pravo na vjeroispovijest, korištenje literature vezane uz istu, komunikacija s vjerskim službenicima i održavanje vjerskih obreda sukladno s određenom vjerom (Mejovšek, 2002).

S obzirom na činjenicu da će svi zatvorenici prije ili kasnije biti pušteni iz kaznene ustanove u zajednicu, važnost se pridaje odnosima i stavovima opće populacije i zaposlenika zatvora prema samim zatvorenicima u svrhu kvalitetnije rehabilitacije i resocijalizacije, te na što veće smanjenje kaznenih djela i povratka u kaznenu ustanovu. Stigmatizacija počinitelja kaznenih djela i bivših zatvorenika potencijalno ugrožava resocijalizaciju pojedinca nakon povratka u zajednicu (Gruber, Sušić, Rendulić i Marković, 2013).

7. Izlazak iz kaznene ustanove i mogućnost recidivizma

Samim dolaskom osobe u kaznenu ustanovu sa zadatkom odsluživanja kazne počinje njena priprema za otpust i život na slobodi kao promijenjenoj osobi. Programi i aktivnosti koji su

dostupni zatvorenicima tijekom boravka u zatvoru pripremaju ih na izlazak iz zatvora i sve što taj prijelaz iz zatvorenog u slobodan svijet nosi. Nakon izlaska na slobodu, zatvorenici nakon odslužene kazne zatvora najčešće se vraćaju u jednaku okolinu koja sa sobom nosi iste, posljedične utjecaje. Unatoč tretmanu i radu na poboljšanju svog ponašanja, neki zatvorenici teško će se oduprijeti starim navikama. Većina zatvorenika nakon izlaska na slobodu nedovoljno je informirana o svojim pravima i mogućnostima stoga imaju problema pri započinjanju novog života na slobodi (Lončar, 2016).

Prije samog izlaska iz ustanove, zatvorenici često pokazuju značajne razine anksioznosti zbog napuštanja zatvora i imaju nerealna očekivanja o tome što će se dogoditi nakon njihova puštanja na slobodu. Tijekom provođenja posljednjih dana kazne manje su samopouzđani prilikom procjenjivanja svoje spremnosti i socijalnih vještina za izlazak na slobodu (Howerton, Burnett, Byng i Campbell, 2009).

Podaci iz literature pokazuju kako najveću stopu vraćanja u kaznenu ustanovu unutar jedne do tri godine od izlaska na slobodu imaju mlađi zatvorenici opsežne kriminalne povijesti i oni koji konzumiraju razna sredstva ovisnosti. Većina ih navodi kako će nakon izlaska na slobodu poštivati zakon i odreći se štetnih utjecaja iz prošlosti zbog kojih su djelomično osuđeni, no nažalost, visoka stopa recidiva pokazuje kako te izjave nisu održive. Vjeruje se kako je većina njih iskrenih namjera, ali problem nastaje pri realizaciji s obzirom na to da je zatvorenicima nakon otpusta teško pronaći adekvatnu pomoć i uspostaviti nove životne navike (Markač, 2016).

Uzimajući u obzir stope recidiva, nasilja itd., potrebno je detaljnije proučavanje pojedinaca prilikom ulaska u kaznenu ustanovu u svrhu razvijanja boljih pristupa za rješavanje bihevioralnih zdravstvenih potreba uz istovremeno jačanje javne sigurnosti. Nadalje, kaznene ustanove ponekad znaju predstavljati značajne prepreke uspješnom prijelazu u vanjski svijet i smanjivanju recidivizma, pogotovo zatvorenicima s narušenim mentalnim zdravljem ili ostalim potrebama koje zahtijevaju posebnu njegu. Zatvori najčešće nemaju dovoljno financijskih resursa što rezultira nedostatkom adekvatnih usluga i tretmana zatvorenika, a okruženja unutar zatvora smatraju se jatrogenima, odnosno ovisna o načinu tretmana, i posljedično pogoršavaju zdravstvena stanja zatvorenika što također zahtijeva posebnu pozornost budućih istraživanja (Fox, Verona i Fournier, 2019).

Kriminogeni rizik termin je koji se odnosi na vjerojatnost da će zatvorenik nakon izlaska iz zatvora ponovno izvršiti kazneno djelo. Neki od čimbenika kriminogenog rizika mogu uključivati dob, broj do sada izvršenih kriminalnih djela, povijest antisocijalnog i nasilnog

ponašanja, zlouporaba droga i tomu slično (Motiuk, 2000; prema Doležal, 2009). Važnost i potreba kriminogenih rizika u tome je što oni predstavljaju najveće pokazatelje potencijalnog recidivizma, odnosno ponovljenog kriminalnog ponašanja i djela.

Uz već navedeno, stavovi zajednice, nedostatak obrazovanja i podrške od strane obitelji i prijatelja, neadekvatna ili nedovoljna pomoć i priprema za otpust, nemogućnost zapošljavanja i pronalaska smještaja te integracije u društvo također imaju velik utjecaj na ponovno počinjenje kaznenog djela i time vraćanje u kaznenu ustanovu (Lončar, 2016). Aktualna istraživanja (Harris, Nakamura, Bucklen, 2018; prema Petrović i Jovanić, 2019) navode kako utjecaj interakcija između osuđenih zatvorenika može dovesti do stvaranja kriminogenih čimbenika što, u konačnici, negativno utječe na programe prevencije recidivizma.

Nekoliko istraživanja (Doležal, 2009) pokazuje kako su osobe koje su ponovno počinile kaznena djela nakon odslužene kazne zatvora duboko uključene u kriminalni stil života i predstavljaju najopasniju kategoriju zatvorenika po društvo jer su počinili nekoliko kaznenih djela. Uključenost u kriminalni stil života opada s godinama zbog različitih unutarnjih (maturacija i starenje) i vanjskih (boravak u zatvoru i teža mogućnost pronalaska posla) čimbenika. Kako stare, osobe su zaokupljene potragom za sigurnošću i stabilnosti nasuprot avanturizmu (Doležal, 2009).

Učinkovitost tretmana rehabilitacije i resocijalizacije mjeri se stopom recidivizma čije je sprječavanje jedan od ciljeva kaznenopravnih ustanova. Tretmani su od posebne važnosti za smanjenje recidivizma kod zatvorenika. Jedan od zadataka probacijskih službenika je upravo eliminiranje rizičnih čimbenika u svrhu smanjenja vjerojatnosti ponovnog izvršavanja kaznenog čina od strane zatvorenika na način da vode strukturirane razgovore s osuđenikom, održavaju komunikaciju s ostalim ustanovama i prikupljaju potrebne informacije u svrhu izrade trenutne procjene i svakog daljnjeg pojedinačnog programa te odrađuju razne terenske poslove (Koceić i Šimpraga, 2013; prema Markač, 2016).

Terapijska zajednica označava grupu ljudi koji rade u određenoj ustanovi i ljude kojima je potrebno liječenje. Oni su čvrsto povezani sa zajedničkim ciljem što lakšeg provođenja propisanog vremena u ustanovi i kasniji povratak u vanjski svijet (Pan, 1993; prema Gruber i sur., 2013). U usporedbi s ostalim oblicima tretmana, terapijska zajednica ima najučinkovitiju djelotvornost na smanjivanje recidivizma u smjeru da koliko je dugo vremena provedeno u zajednici, toliko se i proporcionalno smanjuje postotak recidivizma kod pojedinca. Prethodna se tvrdnja odnosi na one ustanove kod kojih je omogućeno uspješno provođenje tretmana, terapijske zajednice i ostalih

programa jer kod nekih ustanova postoji problem nedostatka dovoljnog broja terapeuta ili financijski troškovi (Gruber i sur., 2013).

U Republici Hrvatskoj, veliku ulogu u sprječavanju recidiva imaju probacijski sustavi koji su svoj rad započeli 2011. godine (Maloić i sur., 2015; prema Lončar, 2016), a definiraju se kao profesionalne i specijalizirane službe koje nadziru počinitelje kaznenih djela i pružaju im podršku nakon izlaska iz kaznene ustanove. Probacijski sustav rad sa zatvorenicima uobičajeno počinje nakon njihovog izlaska na slobodu s ciljem kontrole i praćenja zatvorenika u zajednici uz nastavak tretmana rehabilitacije i resocijalizacije (Lončar, 2016). Važno je naglasiti i utjecaj neprofitnih organizacija u Republici Hrvatskoj koje se bave promicanjem i razvojem prava djece i mladih, prevencijama ovisnosti, poremećaja prehrane i neprihvatljivih ponašanja. U prosincu 2019. godine, Udruga PET PLUS u partnerstvu s udrugom Institut Pula i ustanovom Callidus otvorili su prvu „Kuću na pola puta“ u Hrvatskoj. Kuća pruža smještaj minimalno sedam bivših zatvorenika uz ponudu tretmana uz dodatno obrazovanje i edukacije. Centar za nestalu i zlostavljenu djecu u rujnu 2019. započeo je provedbom projekta "Pokretači promjene – podrška resocijalizaciji i reintegraciji mladih počinitelja kaznenih djela" s ciljem kvalitetnog pružanja podrške i pomoći mladim počiniteljima kaznenih djela, njihova resocijalizacija i informiranje javnosti o njihovim pravima i potrebama.

8. Zaključak

Osnovni je temelj kazne zatvora oduzimanje slobode na određeno vrijeme i smještanje u posebnu ustanovu stoga nije teško zaključiti da je najteža deprivacija većini zatvorenika upravo deprivacija slobode. Uz nju se navode i deprivacije materijalnih dobara, heteroseksualnih odnosa, nezavisnosti i sigurnosti koje su kod svakog zatvorenika izražene u različitim mjerama. Kod žena, neke od temeljnih deprivacija su odvajanje od djece, zatvorska pravila oko posjeta i socijalne podrške tijekom izdržavanja kazne zatvora. Većina je istraživanja ove tematike provedena na muškom uzorku zatvorenika čiji rezultati ne mogu biti poistovjeđeni s realnošću zatvorenica. Tretman koji djeluje kod muške populacije zatvorenika ne mora nužno djelovati na ženama iste populacije stoga je potrebno još istraživanja na temu tretmana žena u kaznenim ustanovama.

Prosječno gledajući svi se zatvorenici vremenom, na lakši ili teži način, naviknu na život u kaznenoj ustanovi. Unatoč tome što su zatvorske ustanove često definirane zidovima i prostornim ograničenjima, relativno se malo vremena posvećuje kaznenom iskustvu u granicama tih ustanova. Pri prvom susretu s bilo kojim oblikom kazneno-popravne ustanove, mnogi pokazuju nezadovoljstvo i probleme u prilagodbi na novu okolinu. Zatvorenici koji su u svojoj prošlosti

pokazivali probleme u socijalizaciji, teže se navikavaju na pravila koja zatvorske ustanove nameću.

Javnost kao krajnji cilj kaznenih ustanova smatra kaznom pojedinca za počinjeno djelo. Međutim, zatvor predstavlja više od toga. Jedan od glavnih ciljeva kaznenih ustanova, osim kažnjavanja kaznenog djela, jest rehabilitacija i resocijalizacija zatvorenika putem individualnog tretmana koji zatvoreniku potencijalno olakšava boravak u zatvoru, što blaži prijelaz iz zatvora u vanjsku zajednicu nakon odslužene dobivene kazne i smanjenje počinjenja kaznenog djela koje bi rezultiralo ponovnom kaznom zatvora (recidivizam). Također, u navedeni tretman ulazi i obrazovanje i rad tijekom vremena provedenog u zatvoru kao način preodgoja zatvorenika u samostalne osobe koji imaju nove sposobnosti za rad na slobodi i manju prijetnju za sebe i ostale uz životno koristan sadržaj stečen u ustanovi.

Ispitivanjem prilagodbe na izdržavanje kazne zatvora i percepcije zatvorenika na novu okolinu pokušavaju se utvrditi i ispraviti dosadašnje neučinkovitosti u trenutnim poslovanjima zatvora i kaznionica. Potencijalno, to bi moglo omogućiti zatvorenicima lakšu prilagodbu zatvorskom životu, lakši prijelaz nakon odslužene kazne zatvora i smanjenju recidivizma, no, realnost ne pokazuje takve podatke. Kaznene ustanove pokazuju vrlo malu stopu uspjeha u smanjenju recidivizma kod bivših zatvorenika zbog okolnosti života prije zatvora i tijekom boravka u njemu.

Malo je dokaza koji pokazuju da kaznene ustanove smanjuju stopu ponovnog počinjenja kaznenih djela i ponovnog vraćanja u ustanovu. Drugim riječima, zatvor nužno ne sprječava buduću mogućnost vraćanja u isti.

Konačno, vrlo malo psiholoških i kriminoloških istraživanja se provodi u zatvorima na zatvorskoj populaciji unatoč velikim potrebama za iste. Iako je već nekoliko puta istaknuto, puno veća pažnja i važnost trebaju se posvetiti individualnoj prilagodbi muškaraca, žena i maloljetnika na novu okolinu tijekom izdržavanja kazne zatvora. Važno je i poraditi na percepciji društva o viđenju osoba koje su trenutno u kaznenoj ustanovi ili su provele vrijeme u jednoj od njih. Neophodno je nastaviti provoditi istraživanja na ovu i slične teme s ciljem smanjivanja stresa i lakše prilagodbe na izdržavanje kazne zatvora.

9. Literatura

- Asberg, K. i Renk, K. (2014). Perceived stress, external locus of control, and social support as predictors of psychological adjustment among female inmates with or without a history of sexual abuse. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 58(1), 59-84.
- Belušić, I. (2003). Kriminalitet žena. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 11(2), 165-176.
- Crank, B. R. (2010). Adapting to incarceration: Inmate perceptions of prison life and adjustment. *Criminal Justice and Criminology Theses*, 2(1), 30-116.
- Damjanović, I., Jandrić, A. i Doležal, D. (2002). Uloga rehabilitacije u svjetlu novih promjena unutar Zakona o izvršavanju kazne zatvora. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 10(1), 49-58.
- Dodig, D., Poldrugač, Z. i Ricijaš, N. (2007). Neka obilježja maloljetnih zatvorenika s obzirom na duljinu kazne zatvora. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 15(1), 27-39.
- Doležal, D. (2009). Razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil među zatvorenicima s obzirom na dob, recidivizam te nasilnost kaznenog djela. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 17(2), 35-47.
- Đurin, I. (2017). *Opći programi tretmana zatvorenika-rad i izobrazba u funkciji rehabilitacije*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Fabijanić, G. (2016). *Osobine ličnosti počinitelja ubojstva i obilježja počinjenog ubojstva*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Farkaš, R. i Žakman-Ban, V. (2006). Obilježja procesa prilagodbe zatvorskim uvjetima zatvorenika/zatvorenica s obzirom na sociodemografske i kriminološke osobujnosti. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13(2), 957-990.
- Fedock, G. L. (2017). Women's psychological adjustment to prison: A review for future social work directions. *Social Work Research*, 41(1), 31-42.

- Fox, B., Verona, E. i Fournier, L. (2019). Psychological assessment of risk in a county jail: implications for reentry, recidivism and detention practices in the USA. *Journal of Criminal Psychology*, 9(4), 172-186.
- Gruber, E., Sušić, E., Rendulić, K. i Marković, B. (2013). Terapijska zajednica odjela forenzičke psihijatrije zatvorske bolnice Zagreb. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 21(2), 143-153.
- Haney, C. (2003). The psychological impact of incarceration: Implications for post-prison adjustment. *Prisoners once removed: The impact of incarceration and reentry on children, families, and communities*, 33(1), 77-92.
- Howerton, A., Burnett, R., Byng, R. i Campbell, J. (2009). The consolations of going back to prison: what 'revolving door' prisoners think of their prospects. *Journal of Offender Rehabilitation*, 48(5), 439-461.
- Irwin, J. i Cressey, D. R. (1962). Thieves, convicts and the inmate culture. *Social problems*, 10(2), 142-155.
- Jukić, R. i Sabljo, M. (2017). Penološka andragogija–zatvorski tretman i mogućnosti resocijalizacije zatvorenika. *Andragoški glasnik: Glasilo Hrvatskog andragoškog društva*, 21(1-2), 27-36.
- Kalemi, G., Michopoulos, I., Efstathiou, V., Tzeferakos, G., Gkioka, S., Gournellis, R. i Douzenis, A. (2019). Self-esteem and aggression in women: differences between female prisoners and women without criminal records. *Women & Health*, 59(10), 1199-1211.
- Kamoyo, J. (2018). Effects of imprisonment on self-esteem among female inmates in selected prisons in Kenya. *European Scientific Journal*, 14(17), 165-173.
- Larson, J. H. i Nelson, J. (1984). Women, friendship, and adaptation to prison. *Journal of Criminal Justice*, 12(6), 601-615.
- Lončar, P. (2016). *Priprema za izlazak na slobodu i poslijepenalni prihvat zatvorenika*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Maloić, S. (2013). Suvremeni pristupi kažnjavanju kao determinante kvalitete života u obitelji, susjedstvu i zajednici–nove perspektive suzbijanja kriminala. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 21(2), 31-44.

- Markač, K. (2016). *Očekivanja zatvorenika o životu nakon izlaska iz penalne ustanove*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Mejovšek, M. (2002). *Uvod u penološku psihologiju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Mejovšek, M., Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M. i Šarić, J. (2007). Percepcija psihosocijalne klime i osobine ličnosti zatvorenika. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 15(1), 1-12.
- Milinović, T. (2016). *Odnos osobina ličnosti zatvorenika i tijeka izdržavanja kazne zatvora*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Mirić, F. (2017). Criminogenic Influence of Penitentiary Institutions. *Facta Universitatis, Series: Law and Politics*, 15(1), 37-44.
- Paterline, B. A. i Orr, D. (2016). Adaptation to prison and inmate self-concept. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 4(2), 70-79.
- Petrović, V. i Jovanić, G. (2019). Obrazovanje osuđenih kao protektivni faktor u redukciji recidivizma. *Andragoške studije*, 1(1), 47-66.
- Pršlja, F. (2019). *Profiliranje počinitelja teških kaznenih djela i organizacija sigurnosnog aspekta kod visoko rizičnih zatvorenika tijekom izdržavanja dugotrajne kazne zatvora*. Neobjavljeni pisani rad u Praktikum. Rijeka: Poslijediplomski specijalistički studij kriminalističkog istraživanja u Rijeci.
- Rajić, S. (2017). *Prevenција nasilja u zatvorskom sustavu*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Ricijaš, N. (2005). Obilježja maloljetnika koji izvršavaju kaznu maloljetničkog zatvora u Republici Hrvatskoj. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 13(1), 89-105.
- Šabani, A. (2013). Utjecaj okolinskih prilika na ponašanje penalne populacije. *Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta u Zenici*, 11(1), 205-222.
- Šućur, Z. i Žakman-Ban, V. (2005). Značajke života i tretmana žena u zatvoru. *Društvena istraživanja*, 14(6), 1055-1079.

- Toman, E. L., Cochran, J. C., Cochran, J. K. i Bales, W. D. (2015). The implications of sentence length for inmate adjustment to prison life. *Journal of Criminal Justice*, 43(6), 510-521.
- Toreld, E. M., Haugli, K. O. i Svalastog, A. L. (2018). Maintaining normality when serving a prison sentence in the digital society. *Croatian medical journal*, 59(6), 335-339.
- van Ginneken, E. F. (2015). Doing well or just doing time? A qualitative study of patterns of psychological adjustment in prison. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 54(4), 352-370.
- van der Laan, A. i Eichelsheim, V. (2013). Juvenile adaptation to imprisonment: Feelings of safety, autonomy and well-being, and behaviour in prison. *European Journal of Criminology*, 10(4), 424-443.
- Vareško, M. (2018). *Rehabilitacija i resocijalizacija zatvorenika tijekom izvršavanja kazne zatvora*. Neobjavljeni završni rad. Pula: Fakultet ekonomije i turizma Sveučilišta u Puli.
- Vukosav, J., Glavina Jelaš, I. i Sindik, J. (2018). Povezanost agresivnosti i osobina ličnosti kod počinitelja nasilničkog i nenasilničkog kriminaliteta. *Policija i sigurnost*, 27(2), 171-189.